

Mirosława Furmanowska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Angelusa Silesiusa w Wałbrzychu
mirf@pedagogika.uni.wroc.pl

Terapia zabawą (ludoterapia)

STRESZCZENIE

W artykule poruszona jest tematyka zabawy i jej terapeutyczny wpływ na rozwój dziecka niepełnosprawnego. Zabawa w rozmaitych formach przewija się przez życie dziecka, stanowiąc dla niego główną formę poznawania rzeczywistości. Ważną rolę w terapii zabawą pełnią odpowiednie zabawki, dobrane do wieku, możliwości i zainteresowań dziecka. Umożliwiają one kontakt z otoczeniem i pomagają przezwyciężyć wszelkie trudności. Dla dziecka niepełnosprawnego zabawa jest często związana z wysiłkiem.

Słowa kluczowe: dziecko niepełnosprawne, terapia, zabawa, zabawki.

Jeśli umiecie diagnozować radość dziecka i jej natężenie, musicie dostrzec, że najwyższą jest radość pokonanej trudności, osiągniętego celu, odkrytej tajemnicy.

Janusz Korczak¹

*Zabawa jest nauką, nauka zabawą.
Im więcej zabawy, tym więcej nauki.*

Glenn Doman²

Podstawową zasadą usprawniania dziecka niepełnosprawnego jest konieczność jak najwcześniejszego rozpoczęcia terapii. Zapobiega to zwiększaniu się opóźnień rozwojowych i stymuluje dziecko do podjęcia aktywności własnej. Duże znaczenie w powodzeniu terapii ma jej kompleksowość, systematyczność oraz indywidualizacja warunkowana specyfiką zaburzeń zdiagnozowanych u dziecka. Program terapii musi stopniować trudność zadań. Zabawę należy rozpoczynać od czynności łatwych do wykonania. Odniesiony sukces zachęci dziecko do dalszej współpracy. Nabyte przez dziecko umiejętności należy utrzymywać, aż wykonywanie ćwiczeń stanie się nawykiem.

Jedynym warunkiem podjęcia terapii zabawą jest zainteresowanie dziecka otoczeniem i zabawkami. Może się ono przejawiać niezależnie od rodzaju niepełnosprawności.

---

¹ J. Korczak, *Jak kochać dziecko. Prawo dziecka do szacunku*, Warszawa 2012, s. 127.

² <http://wydawnictwo-impuls.com.pl/wydawnictwo.html>, dostęp: 17.04.2016 r.

Brak zainteresowania otoczeniem powoduje niechęć do podejmowania nawet najprostszej aktywności³.

Zdaniem Marii Piszczyk etapy terapii zabawą są niezależne od rodzaju zaburzeń dziecka. Autorka wyróżnia sześć jej faz:

1. Faza wprowadzająca – terapeuta pierwszy przychodzi do dziecka, sesja pozwala na uzyskanie przez dziecko wglądu w swoje przeżycia.
2. Faza eksploracji – dziecko i terapeuta poznają się wzajemnie (porównują dłonie, włosy itp.) Terapeuta staje się kimś bardzo ważnym dla dziecka.
3. Faza tymczasowej akceptacji – dziecko akceptuje prawie wszystkie proponowane mu zabawy, terapeuta nadal wtrąca się i jest natrętny, natarczywy.
4. Faza negatywnych reakcji – dziecko zaczyna stawiać opór, sprzeciwia się zażyłości, zaczyna odrzucać współpracę; terapeuta przekonuje dziecko, że przebywanie razem i wspólna zabawa są przyjemne, nie wycofuje się mimo płaczu i gniewu dziecka.
5. Faza rozwoju i zaufania – dziecko doświadcza przyjemności z bliskiego kontaktu z drugim człowiekiem, poznaje satysfakcję z odwzajemnienia kontaktu, dziecko i terapeuta osiągają dużą przyjemność z bycia razem.
6. Zakończenie – obejmuje trzy części:
  - przygotowanie (nauczyciel zaczyna dostrzegać pozytywne zmiany w zachowaniu dziecka, niektóre symptomy zaburzeń mijają,
  - zapowiedź rozstania,
  - przyjęcie pożegnalne (nauczyciel wycofuje się na pozycję uczestnika)⁴.

Według Anny Brzezińskiej zabawa jest działaniem swobodnym, bezinteresownym. Do zabawy potrzebna jest przestrzeń, rekwizyty i czas. W zabawie zawsze występuje element napięcia, bawiące się dzieci przeżywają silne emocje związane z zaangażowaniem dziecka w wykonywaną czynność. Zabawą rządzą określone normy, reguły, dzięki temu jest ona uporządkowana. Uczestnicy zabawy, którzy nieustannie łamią zasady, zostają z zabawy wykluczeni⁵.

Zabawa posiada szereg funkcji ważnych w rozwoju dziecka:

1. Funkcja kształcąca – w zabawie dziecko przyswaja informacje o przyrodzie, zdobywa wiedzę o cechach przedmiotów, ćwiczy sposoby posługiwania się nimi, uczy się rozpoznawać stany emocjonalne, a także wyrażania uczuć.

2. Funkcja wychowawcza – dziecko przyswaja normy, uczy się ich przestrzegania w różnych sytuacjach. Uczy się nawiązywać kontakty z innymi. Uczy się współdziałania, współpracy.

3. Funkcja terapeutyczno-korekcyjna – w zabawie dziecko ma możliwość odreagowania napięć (dorosły odreagowuje przez rozmowę, dziecko przez zabawę). Sytuacja zabawy jest zawsze bezpieczna, pozwala ujawnić złe emocje (lęk, agresje). Terapia zabawowa ma wieloletnie tradycje, jest stosowana z dziećmi nadpobudliwymi, agresywnymi, leniwymi.

4. Funkcja diagnostyczno-projekcyjna – możemy zebrać bardzo dużo informacji,

---

³ J. Baran, *Terapia zabawą, czyli usprawnianie psychoruchowe dziecka z zespołem mózgowego porażenia dziecięcego*. Podręcznik, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1996, s. 12.

⁴ R. Tomaszewska, *Terapia przez zabawę z dziećmi o szczególnych potrzebach edukacyjnych*, 2006, www publikacje.edu.pl, dostęp: 3.04.2016 r.

⁵ A. Brzezińska, M. Burtowy, *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1992, s. 78–94.

obserwując zabawę dziecka, o rozwoju, o dysharmoniach, charakterze, stanach emocjonalnych, konfliktach, pozycji w rodzinie.

*W ludoterapii zabawki są jak słowa dziecka,
zabawa zaś jego językiem.*

Garry Landreth⁶

Pojęcie zabawy i zabawki w wybranych koncepcjach teoretycznych

W literaturze jest opisanych wiele teorii zabaw, które wyjaśniają genezę i funkcję zabawy w rozwoju i życiu człowieka, jednak żadna nie podaje jednoznacznej jej definicji. Wszystkie natomiast podają jej swoiste właściwości oraz wielorakie źródła – społeczne, kulturowe, biologiczne, a także psychologiczne. Na przykład teoria nadmiaru energii rozwinięta przez Herberta Spencera określa zabawę jako sposób na wyładowanie nadmiaru sił witalnych, które zostają po zaspokojeniu elementarnych potrzeb, a przeciwstawna jej teoria rekreacji i relaksacji Moritza Lazarusa traktuje zabawę jako formę aktywnego wypoczynku, regenerację sił i odprężenia po pracy⁷.

Jen Chateau, francuski teoretyk zabawy, uważa, że zabawa nie jest aktywnością wyłącznie człowieka. Jego zdaniem zabawy naszych dzieci są kontynuacją zabaw zwierzęcych.

Daniel B. Elkonin mówi, że zabawa pojawiła się w miarę rozwoju narzędzi, gdy ludzie zaczęli wytwarzać zabawki w kształcie miniatuerek narzędzi. Następnie pojawiły się pierwsze zabawy i to były zabawy w rolę⁸. Natomiast według Karla Groosa zabawa występuje wtedy, gdy wzrastający osobnik uaktywnia i rozwija swoje naturalne zdolności z własnej wewnętrznej podniety i bez żadnego celu zewnętrznego⁹. Inne ujęcie zabawy przedstawił Johan Huizinga, który pojęciem zabawy obejmował również zabawy zwierząt. Według niego zabawa to dobrowolne działanie lub zajęcie, wykonane w obrębie pewnych ustalonych granic czasu i miejsca, według dobrowolnie przyjętych, lecz bezwarunkowo wiążących reguł. Cel zabawy jest w niej samej, towarzyszy jej uczucie napięcia i radości oraz świadomość czegoś innego niż zwyczajne życie.

Natomiast Georgij W. Plechanow twierdzi, że zabawa jest dzieckiem pracy, która zawsze wyprzedza ją w czasie. W innych definicjach zabawy pojawiają się pierwiastki twórcze¹⁰. Jerome S. Bruner twierdzi, że zabawę cechuje zdumiewająca wytrwałość, z jaką dzieci zajmują się zadaniem. Jeśli nawet początkowo próby zawodzą, dzieci w końcu rozwiązują problem, stosunkowo łatwo pokonując frustrację i przeszkody¹¹.

Lew Wygotski dobitnie stwierdza, że zabawa jest nie tyle dominującym, co najważniejszym czynnikiem rozwoju dziecka. W przeciwieństwie do Jeana Piageta, który był przekonany, że poziom rozwoju wyznacza granice tego, czego dziecko może w zabawie się nauczyć, oraz wyznacza także poziom rozumienia tego, czego się uczy, Wygotski twierdził,

⁶ <http://play-therapy.pl/play-therapy/>, dostęp: 24.03.2016 r.

⁷ Por. M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa, *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 155–159.

⁸ D. B. Elkonin, *Psychologia zabawy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984, s. 74.

⁹ Ibidem, s. 79.

¹⁰ Ibidem, s. 58.

¹¹ Ibidem, s. 86–88.

że modelowane kulturowo pojęcia wpływają na uczenie się dziecka i jego rozwój. A więc uczenie się jest siłą napędową rozwoju intelektualnego. Zabawa określa rozwój dziecka¹². Według Piageta zabawa polega na procesie asymilacji – dziecko łączy nabywaną wiedzę o świecie ze znanymi sobie doświadczeniami i sposobem rozumienia świata. Zabawa umożliwia proces uczenia się i osiągnięcie sprawności motorycznej, poznawczej oraz umiejętności rozwiązywania problemów.

Zygmunt Freud przedstawia związek między zabawą a tłumionymi emocjami dziecka. Maria Żebrowska podkreśla, że zabawa jest dominującą formą działalności w życiu dziecka. Według Elizabeth B. Hurlock indywidualne cechy dziecka oraz faza jego rozwoju mają wpływ na preferowany typ zabawy. Do drugiego roku życia dziecko jest nastawione egocentrycznie i najbardziej odpowiada mu zabawa indywidualna. Między trzecim a czwartym rokiem życia jego zabawa opiera się na naśladownictwie. Zaczyna interesować się rówieśnikami, próbuje się z nimi bawić, a więc przekłada się to na wzrost liczby zabaw społecznych, na współdziałanie z innymi dziećmi. Równocześnie pojawiają się też zachowania agresywne wobec rówieśników i dorosłych.

Autorka wymienia również inne czynniki, które wpływają na zabawę, są to:

- warunki społeczno-ekonomiczne, w jakich żyje dziecko,
- stan zdrowia,
- stopień rozwoju motorycznego,
- inteligencja przejawiająca się pomysłowością,
- kulturalne uwarunkowania związane z płcią,
- tradycja wychowania,
- środowisko dziecka,
- pora roku.

Zabawa jest taką działalnością dziecka, do której potrzebne są zabawki. Zabawką może być przedmiot lub zestaw przedmiotów wykonany w celu pobudzenia dziecka do zabawowej aktywności ruchowej, umysłowej czy emocjonalnej, stwarzający sposobność do poszerzania doświadczeń, gry wyobraźni i stopniowego opanowania rzeczywistości¹³.

Trudno wyznaczyć określone granice dla pojęcia zabawki, mając na uwadze różnorodne przedmioty wykorzystywane przez dzieci w zabawie. Zatem możemy przyjąć, że zabawka to akcesorium, które stanowi samo w sobie element wystarczający do zabawy. Sensem istnienia zabawki jest jednak zabawa. Zabawka dziecko inspiruje, określa i ukierunkowuje zabawę, jest pośrednikiem między dzieckiem a zabawą. Jest zawsze przedmiotem, który ma i musi spoczywać bezpośrednio w rękach dziecka, który staje się żywy przez to, że dziecko nim się posługuje i aktywnie, ruchowo nim się bawi¹⁴.

Wnikliwa analiza dziecięcych zabawek pozwoliła Elżbiecie M. Minczakiewicz na dokonanie klasyfikacji zabawek. Ze względu na ich dostępność, cechy zewnętrzne oraz cel zabaw wyróżniła następujące grupy zabawek:

- przypadkowo napotkane przedmioty, np. patyki, kamyki, liście, kasztany, żołędzie, opakowania po kosmetykach oraz produktach spożywczych itp.,
- przedmioty codziennego użytku, np. kubeczki, łyżki, talerzyki, miski, butelki plastikowe,

¹² W. Okoń, *Zabawa a rzeczywistość*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987, s. 96.

¹³ E. M. Minczakiewicz, *Zabawa w rozwoju poznawczym i emocjonalno-społecznym dzieci o różnicowanych potrzebach i możliwościach*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006, s. 56.

¹⁴ Ibidem, s. 63.

- suszarka do włosów, rondle, garnki, wiaderka, patelnie, wałek do ciasta, łyżki drewniane, wkładki do zlewozmywaka, gąbki, szczotki i szczoteczki, wanienska z wodą itp.,
- zabawki grające, poruszające się, dzwoniące, mrugające, np. instrumenty muzyczne, grzechotka dziecięca, Wańka-wstańka itp.,
  - zabawki miękkie, lekkie, puszyste, przytulanki,
  - zabawki do dmuchania, np. dmuchawce, balony, wiatraczki, pływaczki itp.,
  - składanki i łamanki z papieru, np. piekło-niebo, origami itp.,
  - zabawki zręcznościowe, np. kółka, pchełki, bierki, serso, ringo, układanki, nakładanki, wkładanki, piramidy itp.,
  - zabawki mechaniczne: nakręcane na klucz i poruszane sprężyną, miniatutki urządzeń gospodarczych, np. pralka, odkurzacz itp.,
  - kukielki, kostiumy przebierańców, rekwizyty teatralne,
  - zestawy do zabaw tematycznych, np. mała krawcowa, fryzjer, lekarz, majsterkowicz itp.,
  - sprzęt sportowy, np. rower, hulajnoga, sanki, tyżwy, wrotki, suchy basen, kręgle, piłki itp.,
  - zabawki pozostałe, np. plastikowe krążki, piktograficzny system komunikacyjny, albumy i książeczki do oglądania, czytania i malowania, piramidy – parawaniki, przeźrocza – bajeczki, pędzle, kredki, ołówki, węgiel rysunkowy, loteryjki tematyczne, rozsypanki, mozaiki itp.¹⁵

Zabawka może spełniać wiele funkcji, które ujawniają się dopiero w trakcie trwania zabawy. Do najważniejszych możemy zaliczyć: funkcję poznawczą, usprawniającą, aktywizującą, inspirującą i wychowawczą.

Aby zabawka spełniała swe funkcje, musi być odpowiednio dobrana do potrzeb rozwojowych dziecka i warunkowanych nimi zabaw¹⁶. Zdaniem Minczakiewicza zabawka dla dziecka niepełnosprawnego musi być przede wszystkim bezpieczna i w maksymalnym stopniu aktywizująca je. Zabawka powinna sprawiać mu radość, wyzwalać chęć bawienia się, dotykania, kierowania na nią wzroku, powinna wzbudzać zaciekawienie. Ma ułatwić dziecku niepełnosprawnemu kontakt z otoczeniem, przybliżyć mu trudny do zrozumienia świat i wszystkie zachodzące w nim relacje. Ma pomóc w przezwyciężeniu trudności panowaniu nad własnym ciałem, nad emocjami, nauczyć społecznego bytowania, współpracy, odgrywania ról społecznych, tak istotnych dla rozwoju społeczno-emocjonalnego dziecka. To, co dziecku pełnosprawnemu jest na ogół dostępne, dziecko niepełnosprawne musi zdobywać niekiedy ciężką, mozolną pracą przeniesioną w scenierię zabawy.

Obecnie w sklepach jest wiele przeróżnych zabawek, często bardzo drogich. Dorosli z reguły chętnie obdarowują nimi swe pociechy. Jednak czy dostarczone dzieciom zabawki spełniają swoje funkcje?

Obserwując dziecko otoczone pięknymi i atrakcyjnymi z punktu widzenia dorosłych zabawkami, można zauważyć, że wieloma z nich nie bawi się w ogóle lub bardzo rzadko. Gdyby przypatrzeć się im dokładniej, okaże się, iż są to zabawki, którymi nie można bawić się na różne sposoby. Są one tak skonstruowane, że narzucają jakby określony sposób postępowania się nimi. Sposób bawienia się nimi jest już w nich zawarty¹⁷.

¹⁵ E. M. Minczakiewicz, *Bawidła. Katalog zabawek dla dzieci niepełnosprawnych ruchowo i umysłowo*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001, s. 9–10.

¹⁶ G. Drygen, J. Vos, *Rewolucja w uczeniu*, Zysk i S-ka, Poznań 2003, s. 347.

¹⁷ E. Gruszcyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *O roli zabawek w procesie rozwoju umysłowego dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2003, nr 5, s. 269.

Dzieci niepełnosprawne czasami jako środek wypowiedzi wybierają rysunek, należy więc stworzyć im takie warunki, by mogły rysować jak najczęściej.

Także rozmowa ma swoje miejsce w dziecięcych zabawach. Często partnerami do rozmów dziecka stają się jego ulubione zabawki. Czasem jest to monolog, a czasem dziecko samo przemawia do zabawki i w jej imieniu odpowiada. Tematami rozmów są często codzienne sprawy dziecka, jego obawy, problemy, troski, lęki, a także radości. Czasem dziecko przenosi się w świat fantazji.

Podczas zabawy dzieci osiągają największe sukcesy. To właśnie te osiągnięcia będą stanowiły podstawę działań i moralności młodego człowieka¹⁸.

Teoria inteligencji wielorakich dowodzi, że każde dziecko jest zdolne, ma jedno rodzaje inteligencji silniej rozwinięte, a inne słabiej. Kiedy zatem uda się określić za pomocą testów, co jest jego mocną, a co słabą stroną, należy wykorzystywać silne inteligencje do przyswajania wiadomości w tych dziedzinach, w których dziecko jest słabsze. Na przykład silną inteligencję muzyczną można wykorzystywać do radzenia sobie z matematyką poprzez...wyspiewywanie wzorów matematycznych, co pozwala dziecku zapamiętać wzór dużo szybciej. Poprzez budowanie wysokiej samooceny dziecka, które z jednej strony uświadamia sobie, że na przykład z matematyki może i orłem nie jest, ale za to nikt inny tak szybko, jak czyni to ono, nie uczy się języków obcych (j. niemiecki, angielski i inne). Po trzecie dziecko nie tylko nabywa wiedzę o swoich potencjalnych słabych stronach, ale też dowiaduje się jednocześnie, że wszystkie braki można bez trudu pokonać, gdyż poziom inteligencji nie jest wartością stałą i można go rozwijać¹⁹.

Zabawa to intensywny proces uczenia się. Istotą rozwoju umysłowego dziecka jest tworzenie pewnych schematów (reprezentacji), które potem będą stosowane w poznawaniu rzeczywistości i w skutecznym działaniu. Schematy te tworzone są w określonej kolejności, do zbudowania każdego z nich potrzebne są określone doświadczenia, które dziecko musi osobiście zdobyć w trakcie uczenia się. Wspomagając rozwój dziecka niepełnosprawnego, musimy dać mu szansę zgromadzenia potrzebnych doświadczeń, musimy starać się rozbudzić w dziecku potrzebę organizowania dla siebie sytuacji zabawowych. Stąd powinniśmy oferować mu zabawki gotowe, ale takie, którymi może swobodnie manipulować, rozkładać, składać, budować, i takie, które nadają się do odgrywania różnych ról i sytuacji społecznych. Jednocześnie powinniśmy zapewnić dziecku możliwość obcowania z różnorodnymi przedmiotami, w tym przedmiotami codziennego użytku, które można wykorzystać w różny sposób w zabawie czy też dzięki którym można samodzielnie wykonać zabawkę. Dobrym rozwiązaniem w tym zakresie jest zadbanie o to, aby dzieci miały do dyspozycji tzw. skrzynie skarbów²⁰.

Bardzo ważnym warunkiem dobrej zabawy są odpowiednie zabawki, dobrane do wieku, możliwości i zainteresowań dziecka. Powinny być ładne, kolorowe, pobudzające inicjatywę, pomysłowość i twórczy wysiłek.

Oto kilka przykładów takich zabawek²¹:

¹⁸ D. Goleman, *Inteligencja emocjonalna*, Media Rodzina, Poznań 1997, s. 123.

¹⁹ B. Dyrda, *Rozwój twórczości i inteligencji emocjonalnej dzieci i młodzieży*, Impuls, Kraków 2004, s. 136–139.

²⁰ Ibidem, s. 270.

²¹ E.M. Minczakiewicz, *Bawidła...*, s. 11–17.

Piłka akustyczna

To duża kula o promieniu 15–20 cm z wmontowanym wewnątrz mechanizmem produkującym dźwięki małych dzwoneczków. Zabawka wykonana jest z lekkiego, plastycznego tworzywa, podobnego do gumy. Na powierzchni piłki widoczne są otwory o średnicy 1 cm, przez które wydobywa się z wnętrza kuli dźwięk dzwoneczków. Dzieci mogą:

- toczyć piłkę po podłodze, obserwując otwory znajdujące się na jej powierzchni,
- słuchać dzwoneczkowego koncertu,
- używać do zabaw z toceniem piłki,
- odbijać od podłoża, słuchając jej dźwięku,
- bawić się indywidualnie lub zespołowo, np. „piłka w tunelu”, „piłka nad głowami”,
- toczyć ją zygzakami między dziećmi siedzącymi w rzędach naprzeciw siebie,
- kozłować, a następnie podawać partnerowi zabawy itp.

Piłka akustyczna:

- uczy orientacji w przestrzeni,
  - kształci różnicowanie dźwięków,
  - uwrażliwia na dźwięki,
  - rozwija sprawność ruchową,
  - usprawnia manualnie,
  - doskonali chwyt,
  - rozwija siłę mięśni dłoni, palców,
  - aktywizuje ruchowo,
  - wyzwala potrzebę przemieszczania się w przestrzeni.
- Piłka akustyczna jest przydatna na zajęciach z dziećmi niewidomymi i słabo widzącymi.

Wąłki, poduszki, klocki miękkie

Pokrowce uszyte z kolorowych tkanin nałożone są na wykonane z gąbki wąłki, poduszki, sześciiany, prostopadłościowe itp. Dzieci w zależności od stanu psychofizycznego i celu zabawy konstruują z nich budowle, tory przeszkód, kryjówki, piramidy. Wąłki można turlać po podłodze. Klockami i poduszkami można rzucać, przesuwac w przestrzeni. Można je wykorzystac w wyścigach na czas, na dokladnosc, na ilosc utrzymanych na glowie lub rece przedmiotow, na utrzymanie rownowagi, na pokonywanie przeszkod itp.

Zabawki te:

- uczą rozróżniania kształtów, wielkości, faktury tworzywa, kolorów,
- pozwalają na rozwój funkcji ruchowych, usprawnianie fizyczne całego ciała,
- usprawniają motorykę wielką i małą,
- pozwalają na rozładowanie napięcia i lęków,
- rozładowują agresję,
- pozwalają na zabawę indywidualną i zespołową,
- uczą zgodnego współdziałania, podziału ról i odpowiedzialności,
- kształcą i rozwijają funkcje poznawcze,
- rozwijają potrzebę działania partnerskiego,
- uczą współpracy i współdziałania w grupie rówieśniczej.

Rękawiczki-pacynki

Zabawkę można wykonać z resztek włóczki lub rękawic o jednym palcu. Dzieci nadają im nowe oblicze, zmieniając ich przeznaczenie. Zabawka powstaje w wyniku ozdobienia.

Do zdobienia takiej pacynki potrzebne są: guziki, koraliki, cekiny, nitki, tasiemki itp. Dodane elementy zdobiące tworzą np. kota, psa, drzewo itp.

Rękawiczki-pacynki można wykorzystywać w teatrzykach. Takie zabawki szczególnie zalecane są dzieciom chorym, często hospitalizowanym, którym zabawa pozwala zapomnieć o chorobie.

Pacynki:

- kształcą funkcje poznawcze (uwagę, wyobraźnię, pamięć, mowę),
- rozwijają sprawności manualne,
- rozwijają potrzebę aktywności, a jednocześnie dają okazję do spełniania tej potrzeby w sposób racjonalny i pożyteczny,
- dają okazję bycia zauważanym i podziwianym przez innych,
- stwarzają okazję do rozwijania własnych zainteresowań dziecka,
- pomagają poznać dziecko, jego potrzeby, troski, radości, uczucia,
- dają okazję robienia komuś przyjemności, sprawiając jednocześnie sobie radość dawania,
- zapobiegają nudzie, rozładowują napięcia i lęki,
- pozwalają na radość sprawczą inspirującą do coraz doskonalszych działań budujących i doskonalących osobowość dziecka itp.

Zabawki takie mogą wykonać dzieci, które potrafią posługiwać się nożyczkami i igłą.

Przytulanki

Są to różnego rodzaju misie, podusie, muminki itp. Zabawki te są miękkie, ciepłe, przylegają do ciała dziecka, są przyjemne w dotyku, miłe, o śmiesznym, zabawnym wyglądzie. Przytulanki można wykonać samemu bądź przy współudziale dziecka, które chętnie uczestniczy w procesie twórczym. Dziecko może wypychać uszyte detale, przyszywać ozdoby, wiązać kokardki itp. Przytulanki można podnosić, oglądać, przytulać, układać płasko, opierać o przedmioty, podrzucać, kiwać na boki, w przód i tył, wykonywać różnego rodzaju ewolucje akrobatyczne.

Przytulanka:

- dostarcza przyjemnych doznań,
- uczy kontaktu z przedmiotami delikatnymi, subtelnymi, wiotkimi, poddającymi się woli dziecka,
- uczy opieki nad słabszymi, małymi i bezbronnymi istotkami,
- wyzwala uczucia przywiązania, bliskości, radości bycia razem,
- uczy samodzielnego organizowania sobie czasu i wypełniania go przyjemną i pożyteczną zabawą,
- zaspokajają potrzebę poznawania, zdobywania nowych, osobistych doświadczeń, dają okazję poznania siebie, swych zalet i możliwości,
- inspiruje rodzaj podejmowanych zabaw i ich formę,
- wyzwala śmiech, radosne okrzyki,
- rozwija i doskonali procesy poznawcze,
- daje okazję do wymiany doświadczeń i doznań,
- daje radość sprawczą.

Wąż „Boa”

Wąż uszyty jest z resztek tkanin. Może być bardzo kolorowy. Wypchany jest pociętymi w kawałki rajstopami. Te sprawiają, że boa jest zawsze świeży i estetyczny. Nawet po wypraniu nie traci fasonu.

Jak się bawić?

- całkiem wyprostować, układając na podłodze,
  - zwijać w kłębek, jak czyni to prawdziwy wąż,
  - potężne jego cielsko toczyć po podłodze jak walec,
  - wałkować nim podłogę lub dywan jak wałkiem do ciasta,
  - oglądać jego wspaniałą głowę, dotykać jego pyszczek i wychodzący z niego języczek,
  - można na nim wypoczywać, doznając wrażeń dotykowych,
  - można go przemieszczać po podłodze, ciągnąc węża za sobą,
  - można się nim bawić w pojedynkę i zespołowo, z rówieśnikami i osobami dorosłymi.
- Czego uczy, co kształci, rozwija zabawka?
- dostarcza wrażeń i doznań dotykowych,
  - rozładowuje lęki i niepokoje,
  - aktywizuje ruchowo,
  - wyzwala aktywność twórczą dziecka,
  - rozwija wyobraźnię, pamięć, mowę i myślenie,
  - daje okazję do organizowania zabawy według własnej woli, własnego pomysłu,
  - wdraża do zabawy bez udziału osób dorosłych.

Skarby (worek Seguina)

Stanowią je różnego rodzaju przedmioty umieszczone w worku uszytym z dość grubego materiału, ściągane tasemką lub gumką.

Jak się bawić?

- chwytanie i rozpoznawanie dotykiem przedmiotu znajdującego się w worku (co to jest za przedmiot, do czego służy, z czego jest wykonany itp.),
  - identyfikowanie przedmiotu znajdującego się w worku z przedmiotem lub przedmiotami leżącymi na stole,
  - zabawa w zgadywanki – rozpoznawanie przedmiotu po jego cechach (np. Zgadnij, co to jest? Jest owocowy albo miętowy. Może być zawinięty w papierek lub bez niego. Jest słodki. Lubią go dzieci),
  - wyciąganie skarbów z worka z zawiązanymi oczami. Rozpoznawanie przedmiotu przez dotyk, wąchanie, stukanie, nazywanie itp.,
  - segregowanie przedmiotów wydobytych z worka według kryterium ich przeznaczenia.
- Co kształci, rozwija zabawka?
- kształci i rozwija percepcję czuciową,
  - pozwala na rozwijanie wrażliwości dotykowej,
  - pozwala na kształtowanie i rozwijanie aktywności twórczej dziecka,
  - pozwala na kształtowanie funkcji poznawczych,
  - umożliwia rozwijanie umiejętności chwytania,
  - umożliwia przeprowadzenie analizy i syntezy z wykorzystaniem dotyku,
  - dostarcza radosnych przeżyć,
  - pozwala na gromadzenie własnych doświadczeń,
  - umożliwia rozładowywanie nagromadzonej energii, rozładowuje napięcia i lęki,
  - wyzwala głośne emocje, daje poczucie sprawczości,
  - aktywizuje dziecko, uczy je bycia zauważanym i podziwianym przez innych.

Droga do skarbu

Zabawka jest przydatna dla dzieci z dysfunkcją ruchową oraz wykazujących potrzebę

kontaktu z otoczeniem. Do wykonania zabawki potrzebna jest kolorowa taśma lub wstążka szerokości 2–3 cm. Długość taśmy zależy od indywidualnych potrzeb dziecka. Taśma wyznacza drogę do skarbu, którym może być zabawka, owoc, słodycze, a nawet inne dziecko zaproszone do partnerskiej zabawy. Jeden koniec taśmy wyznacza linię startu, drugi jest metą. Na mecie dziecko odnajduje poszukiwany skarb. Skarb można ukryć – będzie wówczas niespodzianką lub pozostawić widoczny – wtedy bezpośrednio motywuje dziecko do podjęcia wysiłku związanego z pokonaniem dystansu. Taśmę rozkładamy na podłodze, tworząc pętle, zakręty itp. Dziecko, trzymając się „drogi”, podejmuje próbę dotarcia do skarbu. Znaleziony skarb jest nagrodą za wysiłek dziecka. Do skarbu dziecko może czołgać się lub iść na czworakach wzdłuż linii wyznaczonej taśmą lub wstążką. Po drodze mogą być „przystanki na żądanie”.

Zabawa:

- rozwija ogólną sprawność i kondycję fizyczną,
- uczy pokonywania trudności lokomocyjnych,
- wyrabia hart ducha, kształci siłę woli dziecka,
- wyrabia poczucie zadowolenia, dążenia do sukcesu, daje okazję dowartościowania siebie (ja muszę, potrafię),
- wyzwala motywację dziecka (do zabawy i współdziałania z rówieśnikami bądź innymi partnerami zabawy),
- uczy obiektywnej samooceny i oceny,
- rozwija orientację w schemacie własnego ciała i orientację w przestrzeni,
- rozwija funkcje mowy i myślenia,
- daje radość sprawczą (pomimo własnych trudności potrafię osiągnąć zamierzony cel),
- aktywizuje dziecko,
- uczy partnerskiego współdziałania z otoczeniem.

Nawlekanki

Zabawka to różnej grubości żyłki lub dratwa, komplety różnokolorowych koralików, kulek z nawierconymi otworami, sieczki igielitowej, słomek itp. Możemy ją polecać dzieciom mało sprawnym manualnie, nadpobudliwym, mającym trudności w skoncentrowaniu się na wykonywanej czynności.

Jak się bawić?

- segregować przedmioty nadające się do nawlekania według przyjętego kryterium, np. wielkości, koloru, kształtu, podanego wzoru; wybrane elementy nawlekać na żyłkę lub odpowiednią nitkę,
- wykonywać przedmioty użytkowe, np. korale, bransoletki, ozdobne paski lub broszki, i sprawiać nimi radość i przyjemność obdarowanym.

Czego uczy zabawka, co kształci, rozwija?

- uczy panowania nad swoim ciałem, nad każdym ruchem podejmowanym celowo,
- uczy koncentracji uwagi na przedmiocie,
- rozwija i doskonali percepcję wzrokową,
- doskonali i rozwija koordynację wzrokowo-ruchową,
- umożliwia opanowanie pojęć, stymuluje rozwój słownictwa dziecka,
- wyzwala potrzebę porozumiewania się z otoczeniem,
- wyzwala potrzebę bycia zauważonym,
- wyzwala poczucie radości sprawczej,
- wyzwala potrzebę bycia aktywnym i pożytecznym dla innych,
- uczy pokonywania trudności, przewycięzania ich z uśmiechem.

Podsumowanie

Reasumując, można stwierdzić, że dzieci z niepełnosprawnościami często nie potrafią się bawić, dlatego zadaniem terapeuty jest nauczyć je tego. Mimo licznych pokazów prawdziwe działania zabawowe pojawiają się z trudem. Często jest to proste naśladownictwo. Dzieci czasami mają jedną ulubioną zabawkę, a korzystania z wielu zabawek trzeba ich nauczyć.

Dobra zabawa charakteryzuje się tym, że:

- jest ważnym czynnikiem wychowania moralnego,
- znacząco wpływa na fizyczny rozwój dziecka,
- kształtuje jego sprawności i umiejętności,
- rozwija myślenie przyczynowo-skutkowe,
- wywołuje uczucie zadowolenia i satysfakcji,
- uczy współdziałać z innymi oraz podporządkowywać się przepisom i prawidłom obowiązującym w grupie,
- pozwala na poznanie i zrozumienie świata oraz rozróżnianie fikcji od rzeczywistości.

Zabawa pełni ważną rolę w kształtowaniu i rozwoju osobowości dziecka, dlatego też jest ona bardzo dobrą formą terapii dzieci z problemami emocjonalnymi, zaburzeniem zachowania, dzieci agresywnych, lękowych, wycofujących się, nadpobudliwych i autystycznych.

Rozwojową szansą dla każdego dziecka niepełnosprawnego jest zabawka. Powinna ona być dobrze zaprojektowana, uwzględniać możliwości rozwojowe dziecka. Różnorodne przedmioty i materiały nadające się do zabawy są ważnym czynnikiem stymulującym rozwój dziecka niepełnosprawnego w jego różnych sferach: motorycznej, sensorycznej, intelektualnej, emocjonalnej i społecznej.

Bibliografia

- Baran J., *Terapia zabawą, czyli usprawnianie psychoruchowe dziecka z zespołem mózgowego porażenia dziecięcego. Podręcznik*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa 1996.
- Brzezińska, A., Burtowy, M., *Psychopedagogiczne problemy edukacji przedszkolnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1992.
- Drygen G., Vos J., *Rewolucja w uczeniu*, Zysk i S-ka, Poznań 2003.
- Dyrda B., *Rozwój twórczości i inteligencji emocjonalnej dzieci i młodzieży*, Impuls, Kraków 2004.
- Elkonin D.B., *Psychologia zabawy*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984.
- Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Media Rodzina, Poznań 1997.
- Gruszczyk-Kolczyńska E., Zielińska E., *O roli zabawek w procesie rozwoju umysłowego dzieci*, „Wychowanie w Przedszkolu” 2003, nr 5
- Grzeszkiewicz B., *Społeczny charakter zabaw dzieci*, „Psychologia Wychowawcza” 2000, nr 2–3.
- Minczakiewicz E.M., *Bawidła. Katalog zabawek dla dzieci niepełnosprawnych ruchowo i umysłowo*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.

Minczakiewicz E.M., *Zabawa w rozwoju poznawczym i emocjonalno-społecznym dzieci o zróżnicowanych potrzebach i możliwościach*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2006.

Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.

Tomaszewska R., *Terapia przez zabawę z dziećmi o szczególnych potrzebach edukacyjnych*, 2006, www publikacje.pl, dostęp: 3.04.2016 r.

SUMMARY

Mirosława Furmanowska

Play therapy

This article focuses on play and its therapeutic effects on the development of children affected by disability. Play in its various forms is permanently present in the life of a child as the major cognitive form. Appropriate toys adjusted to the age, abilities and interests of the child perform an important role in play therapy. They enable the child to interact with their environment and help them to overcome their difficulties. Play often involves effort in case of children with disabilities.

Key words: disabled child, therapy, play, toys.

Data wpływu artykułu: 27.07.2016 r.

Data akceptacji artykułu: 15.12.2016 r.